

УДК 336.47:837(477)

Чуркіна І.Є.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту
Одеського інституту фінансів
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ

У статті досліджено місце бюджетної системи України в умовах глобальної конвергенції. Оцінку проведено на основі концепції σ -конвергенції. Оцінено конвергенцію бюджетної системи України зі стандартами ЄС у межах євроінтеграційних процесів на підставі оцінки бюджетної позиції країни й фіскального імпульсу.

Ключові слова: бюджетна система, конвергенція, σ -конвергенція, бюджетна позиція, фіскальний імпульс.

Чуркіна І.Е. БЮДЖЕТНАЯ СИСТЕМА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ КОНВЕРГЕНЦИИ

В статье исследовано место бюджетной системы Украины в условиях глобальной конвергенции. Оценка проведена на основе концепции σ -конвергенции. Оценена степень конвергенции бюджетной системы Украины со стандартами ЕС в рамках евроинтеграционных процессов на основании оценки бюджетной позиции страны и фискального импульса.

Ключевые слова: бюджетная система, конвергенция, σ -конвергенция, бюджетная позиция, фискальный импульс.

Churkina I.E. BUDGETARY SYSTEM OF UKRAINE IN TERMS OF GLOBAL CONVERGENCE

Investigated local budgetary system of Ukraine in the global convergence. The assessment was conducted based on the concept of σ -convergence. The author assessed the convergence of the budget system of Ukraine with the EU in the European integration process based on estimates of the budgetary position of the country and the fiscal impulse.

Keywords: budget system, convergence, σ -convergence, fiscal position, fiscal impulse.

Постановка проблеми. Процеси, що відбуваються в сучасній економіці України, і конвергенція (формування конвергентної економіки) є не тільки взаємопов'язаними, а й надзвичайно гострими проблемами. Їх співвідношення має не тільки ситуаційну, а й методологічну, теоретичну, науково-практичну та стратегічну актуальність. Поглиблене вивчення їх взаємозв'язку є необхідним, своєчасним й актуальним напрямом сучасних наукових досліджень [1, с. 39]. Конвергенція бюджетної системи України в умовах глобалізації, на нашу думку, насамперед передбачає її наближення до стандартів Європейського Союзу як основного, і на сьогодні єдиного можливо, раціонального вектора перспективного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах поглиблення глобалізаційних викликів бюджетна система є одним з найважливіших економічних важелів впливу держави на соціально-економічний розвиток. Різні аспекти проблематики конвергенції економічних систем розглядалися у численних працях таких науковців, як У. Бакінгем, Дж. Гелбрейт, Ян Тінберген, Р. Фріш, В. Добренков, О. Кравченко, Г. Росинська, В. Силантьєв та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на достатній рівень обґрунтованості в економічній літературі проблематики з питань визначення конвергенції економічних систем, зокрема фінансових систем, оцінка ступеня конвергенції саме бюджетної системи залишається поза увагою науковців. Саме це й визначило мету цієї статті.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є оцінка ступеня конвергенції бюджетної системи України в умовах глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Ідея конвергенції вперше з'явилася після Другої світової війни як наслідок прагнення до миру. У початковий період наукового пошуку багато хто вважав, що термін «конвергенція» перенесений буржуазними ідеологами в галузь суспільних відносин з біології, де він означає появу в різних організмів подібних ознак під впливом спільного для них зовнішнього середовища. Так,

у загальній теорії систем Людвіга фон Берталанфі особливо підкреслюється загальнонаукове значення й загальнометодологічна роль аналогії і взаємозалежності між теоріями подібності й конвергенції. Конвергенція науки як системи знань і процесів суспільної діяльності людей аналогічна конвергенції інших сфер суспільства й суспільних процесів [2].

Етимологічно термін «конвергенція» походить від латинського *convergere* – сходитися, наближуватися [3], тобто теорія конвергенції – теорія сходження, наближення й злиття різних систем, що забезпечує єдність світової цивілізації, інтернаціоналізацію глобальних процесів, єдність науки і техніки, світових процесів розподілу праці, її кооперації, руху капіталів, формування єдиного поля для функціонування національних фінансових систем та їх окремих складових, зокрема, національних бюджетних систем.

Зазначимо, що процеси конвергенції відбуваються в усіх сферах суспільного життя людства, є предметом дослідження багатьох галузевих наук, наприклад, таких як політологія, соціологія, економіка, фінанси, геополітика, геоekonomіка тощо.

В економічній науці термін «конвергенція» використовується для позначення зближення різних економічних систем, економічної та соціальної політики різних країн. Термін «конвергенція» отримав визнання в економічній науці у зв'язку з широким розповсюдженням в 1960–1970 рр. теорії конвергенції [4].

Пріоритет у розробці теорії конвергенції належить американському економістові Уолтеру Бакінгему. У 1958 р. у книзі «Теоретичні економічні системи. Порівняльний аналіз» він зробив висновок про те, що «реально діючі економічні системи стають все більш схожими, ніж різними... Синтезоване суспільство запозичить від капіталізму приватну власність на знаряддя й засоби виробництва, конкуренцію, ринкову систему, прибуток та інші види матеріальних стимулів». З соціалізму, на думку У. Бакінгема, у майбутню конвергентну економічну систему перейде економічне планування, робочий контроль за умовами праці, справедлива рівність у доходах населення [2].

Згодом до цих висновків прийшли і засновник економічної Рагнар Фріш, голландський економіст-математик, голова Комітету планування розвитку ООН Ян Тінберген, американський інституціоналіст Джон Гелбрейт. У своїй книзі «Нове індустріальне суспільство» Дж. Гелбрейт стверджує, що досить звільнити соціалістичну економіку від контролю з боку державного планового апарату й комуністичної партії, щоб вона стала як дві краплі води схожа на «капіталістичну економіку без капіталізму» [5]. Свій внесок у розробку теорії конвергенції зробили багато економістів і соціологів: Раймон Арон, Пітірім Сорокін та інші. Зокрема, П. Сорокін відзначав, що майбутнє суспільство «не буде ні капіталістичним, ні комуністичним». Воно стане «якимсь своєрідним типом, який ми можемо назвати інтегральним. Це буде щось середнє між капіталістичним і комуністичним порядками і способами життя. Інтегральний тип об'єднуватиме найбільшу кількість позитивних цінностей кожного з нині існуючих типів, але вільних від притаманних їм серйозних недоліків» [6].

Один із варіантів теорії конвергенції належить академіку А.Д. Сахарову. Наприкінці 60-х рр. ХХ ст. А.Д. Сахаров вважав зближення капіталізму й соціалізму, що супроводжується демократизацією, демілітаризацією, соціальним і науково-технічним прогресом; єдиною альтернативою загибелі людства.

Дійсно, еволюційна трансформація капіталізму в розвинених країнах в напрямі до постіндустріального суспільства, сучасної змішаної економіки відбувалася, зокрема, і під впливом як позитивного, так і ще значною мірою негативного досвіду країн, які зараховували себе до соціалістичних (СРСР, країни Східної Європи). Однак неможливість успішного розвитку цих країн у межах наявної одержавленої економічної системи, глибока криза, а згодом і крах цієї системи призвели до того, що вже в 1980-х рр. ХХ ст. теорія конвергенції втратила колишню популярність і стала предметом історії економічної думки.

В сучасних умовах термін «конвергенція» використовується при описі інтегруючих процесів. В основі світового інтеграційного розвитку лежать загальні тенденції й імперативи науково-технічного та соціально-економічного прогресу. Вони зумовлюють зближення, тобто конвергенцію, економік все більшої кількості країн при збереженні їх національних особливостей.

Згідно зі «Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу», визначено основні напрями інтеграційного процесу України до ЄС [7]:

- адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини;
- економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС;
- інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки;
- політична консолідація та зміцнення демократії;
- адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС;
- культурно-освітня й науково-технічна інтеграція;
- регіональна інтеграція України;
- галузеве співпраця;
- співробітництво в галузі охорони довкілля.

У межах цієї роботи нами буде досліджено один з цих напрямів, що безпосередньо належать до сфери державних фінансів, зокрема бюджетної системи країни:

- економічна інтеграція й розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС – розвиток процесу економічної інтеграції полягає в лібералізації й

синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, що є першою з договорів нового покоління між ЄС і країнами Східного партнерства, розділом 5 «Економічне та галузеве співробітництво» визначено, що Україна та ЄС сприятимуть процесу економічних реформ шляхом співробітництва в напрямі покращення розуміння фундаментальних принципів функціонування їхніх економік, а також формування й реалізації ринкової економічної політики. Україна докладатиме максимальних зусиль для побудови функціонуючої ринкової економіки й поступового наближення своєї політики до політики ЄС, відповідно до основоположних принципів макроекономічної стабільності, збалансованості державних фінансів [8].

Співробітництво в галузі управління державними фінансами спрямовуватиметься на забезпечення розвитку бюджетної системи, внутрішнього контролю й зовнішнього аудиту, що базуються на міжнародних стандартах і відповідають основоположним принципам підзвітності, прозорості, економності, ефективності й результативності.

Зокрема, Угодою визначено, що сторони обмінюватимуться інформацією, досвідом, найкращою практикою і здійснюватимуть у сфері розвитку бюджетної системи такі заходи:

- розвиток системи середньострокового бюджетного прогнозування і планування;
- удосконалення програмно-цільових підходів у бюджетному процесі й аналізу ефективності та результативності виконання бюджетних програм;
- покращення обміну досвідом та інформацією з питань планування й виконання бюджету та стану державного боргу.

При цьому, слід враховувати, що беручи участь у процесах конвергенції на будь-якому рівні країна певною мірою перебирає на себе ризики інших учасників. Прикладом слугує світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр., посилення макроекономічної нестабільності в Європейському Союзі 2011–2012 рр., їх негативний вплив на тенденції соціально-економічного розвитку, фінансову стабільність системи державних фінансів України, заострення внутрішніх дисбалансів тощо.

Але, окрім негативних впливів, існують позитивні ефекти конвергенції, які слід розрізняти залежно від періоду часу. Так, у короткостроковій перспективі країни отримують позитивні ефекти від зростання торгівлі (зона вільної торгівлі). У середньостроковій перспективі – переваги від зростання конкурентоспроможності (регуляторна уніфікація, конвергенція за рахунок спільних політик і фінансової допомоги), від ефекту масштабу й мобільності факторів виробництва (загальний ринок). У більшості залучених до євроінтеграції країн (особливо протягом перших років) зазначені вигоди мали місце. У довгостроковій перспективі конвергенція генерує динамічні ефекти, які спираються на політичну єдність і виявлялися в загальному зростанні добробуту населення країн.

Підсумовуючи результати численних досліджень [9; 10; 11, с. 298; 12, с. 141–143], можна узагальнити позитивні фактори розвитку національних економік, зумовлені вступом у конвергентні процеси (євроінтеграційний проект). Реформування національних економік країн у процесі підготовки до вступу й безпосередньо під впливом конвергенції сприяло створенню ряду позитивних ефектів:

- проведення реформ національного законодавства, які зумовили підвищення прозорості ринку та зміцнення конкурентоспроможності національних компаній;

- усунення бар'єрів, котрі перешкоджають вільному рухові товарів, послуг, людей і капіталів, що оптимізував баланс попиту та пропозиції і сприяло більш раціональному розподілу й використанню ресурсів, а також економії часу й фінансових витрат;

- поглибленню секторального й різнорівневого територіального співробітництва між державами;

- збільшення частки приватного сектора після приватизації державних підприємств, що сприяло вирішенню поточних проблем фінансування економічного розвитку й посилює конкуренцію, стимулювало науково-технічний прогрес, раціоналізацію управління, підвищення професійного рівня робітників та інженерно-технічних кадрів і, нарешті, зростання продуктивності праці й добробуту;

- більш глибокої інтеграції країн євросони, що створила додаткові переваги та приєднання до неї нових країн-членів;

- суттєвого зростання добробуту в менш розвинених країнах-членах.

Загострення кризи останніх років у євросоні суттєво вплинуло на економіку України. Невизначеність щодо сценаріїв розвитку світового ринку формує багатоваріантність розвитку економічної ситуації в Україні в середньостроковій перспективі. Враховуючи припущення, що головним важелем економічного зростання в найближчі 2–3 роки буде зовнішньоекономічний фактор, можемо прогнозувати наявність широкого діапазону можливостей щодо економічної динаміки в Україні, обмежувачами якої будуть, з одного боку, розвиток світової кризи (рівень її деструктивності й поширення на інші регіони світу), а з іншого – якість управління національною економікою та адекватність реагування на зовнішні виклики заходами економічної політики.

За оцінками Консенсус-прогнозу «Україна: перспективи розвитку» [13], підготовленого за участю Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України й ряду незалежних експертних установ, у переліку актуальних ризиків для національного розвитку на провідних позиціях виявилися саме зовнішні ризики (з оцінками найбільшої ймовірності реалізації явища і негативним впливом на Україну):

- недоотримання запланованого фінансування від МВФ;

- погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури (чергове зниження цін на світових сировинних ринках);

- посилення боргової кризи в євросоні;

- дефіцит зовнішнього фінансування і звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу;

- нестабільність (з тенденцією до зростання) цін на енергоресурси.

Водночас погіршились експертні оцінки щодо внутрішніх ризиків. Найбільш актуальними внутрішніми ризиками є такі:

- збереження низької кредитної активності комерційних банків;

- прийняття економічно необґрунтованих рішень щодо зменшення соціальних виплат;

- значне зростання дефіциту державного бюджету й касових розривів у Пенсійному фонді, фондах державного соціального страхування та НАК «Нафтогаз України»;

- вичікувальна позиція інвесторів;

- масовий відтік капіталу з країни, викликаний порушенням стабільності на зовнішніх фінансових і сировинних ринках.

Міжнародні рейтингові агентства й дослідницькі інститути, оцінюючи вразливість української економіки до можливих зовнішніх криз, також виходять із припущення значної залежності України від світової економіки [14]. Отже, сучасний розвиток кризових процесів у Європейському Союзі за сценарієм різкого погіршення фінансово-економічної ситуації в країнах євросони може спричинити ланцюгову дестабілізуючу реакцію в інших слабких економіках світу й регіонах, до яких експерти зараховують і Україну.

Опосередкований вплив європейської кризи України відчуває вже на сьогодні. Це відбувається внаслідок зниження економічних показників і зміни вектора ділової активності в країнах – найбільших зовнішньоекономічних партнерах: Росії та інших країнах СНД, Туреччині, Китаї. Тому очевидно, що українська економіка через глибоку інтегрованість у міжнародний економічний простір, торговельних і фінансових взаємин з європейськими країнами відчуватиме негативний вплив кризових процесів, що відбуваються в Європейському Союзі, майже незалежно від того, які заходи будуть вжиті на національному рівні.

Основні вектори поширення кризи євросони є похідними від «слабких ланок» внутрішньо- й зовнішньоекономічної позиції України. Імовірність подальшого ускладнення ситуації в українській економіці внаслідок поглиблення нестабільності в країнах євросони досить висока, враховуючи зовнішньоекономічну позицію країни і вразливість до негативних впливів зовнішніх коливань.

Екстраполюючи модернізаційні процеси в ЄС на Україну й аналізуючи їх вплив, важливо підкреслити, що обрана Україною стратегія євроінтеграції є надзвичайно актуальною, незважаючи на фінансово-економічну нестабільність у ЄС. Більше того, причини кризи та її перебіг і реагування на неї в самому ЄС доводять, що адекватність національної соціально-економічної політики має критичне значення для досягнення країною цілей сталого економічного розвитку. Отже, головним завданням органів української влади є реалізація стратегії соціально-економічних реформ, спрямованих на «зміну економічних механізмів розвитку, системну модернізацію економіки, радикальне підвищення технологічного рівня вітчизняного виробництва, оволодіння сучасними чинниками забезпечення конкурентоспроможності національної економіки» [15, с. 49–52].

Європейський криза надала Україні своєрідну можливість прискороної й більш успішної підготовки до глибокої конвергенції в європейській спільний ринок і загальноєвропейські інститути.

По-перше, європейська криза актуалізував важливість проведення зваженої високопрофесійної економічної політики, тому Україна, демонструючи відданість саме такій політиці, могла б не тільки відновити міжнародний імідж країни з високим потенціалом економічного розвитку, а й претендувати на більш глибоку взаємодію з ЄС.

По-друге, власне українські недоліки економічного розвитку (наприклад, слабкість фіскальної політики, зарегульованість ринків і тінізація бізнесу) не виглядають занадто унікальними, враховуючи їх поширеність серед країн ЄС. Україна могла б приєднатися до загальноєвропейського досвіду антикризового управління економікою, пропонуючи власні досягнення в економічній політиці й запозичуючи ефективні новації в європейських країнах.

По-третє, гальмування зростання в країнах ЄС скорочуватиме наше відставання від них. Український потенціал розвитку може знайти додаткові імпульси до розкриття.

По-четверте, за умови реалізації багатовимірної євроінтеграційної розвитку України може отримати можливість зміцнення двостороннього формату відносин з країнами Європейського Союзу.

Конкретизуючи завдання з пошуку сучасних підходів до стратегування євроінтеграції (беручи до уваги передусім негативний досвід деяких країн-членів євросони та ЄС), фокус зусиль зовнішньоекономічного позиціонування України має зміщуватися на цілі національного розвитку: модернізацію економіки, підвищення стійкості фінансової та фіскальної систем до зовнішніх шоків і з цією метою – диверсифікацію торгових зв'язків і більш повне використання євроінтеграційних механізмів (співпраці, допомоги, імплементації правил і нормативів тощо). Крім того, майбутнє позиціонування України в європейському просторі багато в чому залежатиме від ситуації в основних галузях, які є визначальними і для національного розвитку, і для загальноєвропейського: сільському господарстві та енергетичній галузі.

Реалізація євроінтеграційної стратегії багато в чому залежить також від просування щодо підписання міжнародних договорів між Україною та ЄС – Угоди про асоціацію та Угоди про зону вільної торгівлі (створення ЗВТ є невід'ємною частиною Угоди про асоціацію). Головне значення для євроінтеграційних процесів Угоди про ЗВТ зумовлено тим, що структурно «глибоку й усеосяжну» торгову угоду між Україною та ЄС охоплює широке коло пов'язаних з торгівлею питань і не тільки спрямоване на усунення бар'єрів у торгівлі, а й сприятиме забезпеченню глибокого регуляторного зближення, тим самим частково відкриваючи внутрішній ринок ЄС для України. Отже, частина завдань з економічної модернізації вже має євроінтеграційне наповнення, тобто конвертує з національним і загальноєвропейським вектором соціально-економічного реформування.

Таким чином, українська держава зацікавлена в продовженні імплементації європейських принципів сталого соціально-економічного розвитку як національної внутрішньої економічної та зовнішньоторговельної політики.

Одним із показних кроків реального здійснення конвергентних процесів є прийняття Україною до виконання бюджетних правил європейського стандарту, які можна вважати економічними критеріями конвергенції бюджетних систем:

- питома вага державного дефіциту у ВВП не повинна перевищувати 3%;
- питома вага внутрішнього державного боргу у ВВП не повинна перевищувати 60% [16, с. 428].

У межах дослідження цього підрозділу роботи здійснено оцінку ступеня конвергенції бюджетної системи України до європейської фінансової системи.

Основні теоретичні підходи до оцінки конвергенції були розроблені в рамках теорії економічного зростання, але на сьогодні застосовуються до широкого спектру показників. Насамперед, мова йде про концепції β -конвергенції та σ -конвергенції. Згідно з ідеєю β -конвергенції, бідніші країни в початковий період часу характеризуються в середньому більш високими темпами зростання в ході процесу інтеграції. Аналогічним чином, країни з невеликим рівнем іншого показника в початковий період часу характеризуються великими темпами його зростання. Інак-

ше кажучи, темпи приросту показника й вихідний рівень зворотно корельовано, що може бути виявлено на основі найпростішої економетричної регресії. σ -конвергенція передбачає зменшення з часом стандартного відхилення величини показника (наприклад, ВВП на душу населення), згладжує розбіжність між країнами. Іншим індикатором, який часто використовують при наявності тренда в тимчасових рядах, є ставлення стандартного відхилення до середньої (коефіцієнт варіації). β -конвергенція не завжди передбачає σ -конвергенцію: у ситуації, коли група більш багатих і бідніших країн постійно змінюється (за рахунок погіршення економічного становища в багатих і поліпшення в бідних), але загальний рівень розриву між багатими й бідними постійний, σ -конвергенція відсутня [17; 18].

Альтернативу цього аналізу становить вивчення кореляції динаміки зміни показників (наприклад, темпи зростання). Очевидно, що подібна конвергенція також не збігається з σ -або β -конвергенцією; навпаки, при збіжних темпах зростання не абсолютні значення показників країн розходяться, а кореляція між вихідним рівнем і поточною динамікою відсутня. Водночас цей показник становить інтерес хоча б тому, що відображає схожу реакцію країн на екзогенні шоки або навіть (при більш вільній інтерпретації) передачу шоків з однієї країни в іншу, тобто існування зв'язуючих економіки механізмів трансмісії збурень. Інакше кажучи, на відміну від згаданих вище довгострокових показників, мова йде про оцінку, швидше короткострокової динаміки «зближення» ділових циклів [19, с. 28–31].

Для оцінки конвергенції бюджетної системи України з бюджетними системами країн ЄС застосуємо такі групи основних параметрів бюджетної системи аналізованих країн: фіскальна (бюджетна) позиція (% ВВП) та фіскальний імпульс – розрив ВВП (%) (відхилення фактичного обсягу виробництва від потенційного).

Позитивний розрив випуску використовується для вимірювання «перегріву» економіки та інфляційного тиску. Позитивний розрив випуску – сигнал для посилення монетарної й податково-бюджетної політики. Якщо позитивний розрив випуску посилює наявний інфляційний тиск, то, відповідно, негативний розрив випуску сигналізує про наявність дефляційного тиску. При негативному розриві випуску додаткове зростання фактичного випуску призводить до завантаження невикористовуваних виробничих потужностей і до досягнення економікою найбільш оптимальних темпів зростання.

Як правило, фактичний номінальний дефіцит бюджету не завжди повною мірою характеризує зміни в секторі державних фінансів. Це можна пояснити тим, що дефіцит бюджету на конкретний період часу відображає як тенденції змін у бюджетно-податковій політиці, так і те, як економічна ситуація в країні вплинула на податкові надходження й державні витрати. Іншими словами, якщо просто відстежувати напрями зміни дефіциту, то не завжди ясно, чи є вони причиною або результатом змін економічних циклів. Для точнішої оцінки конвергенції використовується показник фіскальної позиції, який, поперше, максимально виключає доходи й витрати, що не впливають на внутрішній попит (наприклад, процентні платежі за зовнішнім боргом), а по-друге, скорегований на циклічну складову економіки. Оскільки в разі перегріву економіки (тобто більш високих темпів зростання) податкові надходження будуть вищі, отже, дефіцит бюджету буде меншим. У нашо-

му випадку такими показниками фіскальної позиції є циклічно скоригований первинний дефіцит бюджету у відсотках від ВВП, а також фіскальний імпульс як зміна фіскальної позиції за рік (таблиця 1, 2).

У цьому разі використовується підхід відповідної концепції σ -конвергенції. Кожна країна розглядається як точка у багатовимірному просторі, кожний вимір якого відповідає якійсь певній характеристиці. Кожен показник, включений до аналізу, інтерпретується як координата точки (країни) в просторі ознак, вибраних для характеристики конвергенції. Чим ближче розташовані точки просторі, тим вищий

рівень конвергенції. Для оцінки відстані використовується найпростіша евклідова дистанція. При цьому різноякісні ознаки наведені в порівнянний вид за рахунок нормування: з кожного значення показника віднімається його середня величина для всіх країн, і результат ділиться на стандартне відхилення. Отже, розмірність показників не впливає на підсумковий індекс.

На основі застосування наведеного масиву даних нами отримано такі результати оцінки конвергенції бюджетної системи України з бюджетними секторами країн ЄС (рис. 1–7).

Таблиця 1

Фіскальна позиція країн Європейського Союзу та України, % ВВП

Країна/роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ЄС-27 (EU 27)	-0,9	-2,4	-6,9	-6,5	-4,4	-3,9	-3,3
Зона євро (17 країн) (EA 17)	-0,7	-2,9	-6,4	-6,2	-4,1	-3,7	-3,1
Бельгія (BE)	-0,1	-1,0	-5,6	-3,8	-3,8	-4,9	-2,6
Болгарія (BG)	1,2	1,7	-4,3	-3,1	-2,0	-0,8	-1,5
Чехія (CZ)	-0,7	-2,2	-5,8	-4,7	-3,2	-4,2	-1,5
Данія (DK)	4,8	3,2	-2,7	-2,5	-1,9	-3,8	-0,8
Німеччина (DE)	0,2	-0,1	-3,1	-4,2	-0,8	0,1	0,0
Естонія (EE)	2,4	-3,0	-2,0	0,2	1,1	-0,2	-0,2
Ірландія (IE)	0,2	-7,4	-13,7	-30,6	-13,1	-8,2	-7,2
Греція (EL)	-6,5	-9,8	-15,7	-10,9	-9,6	-8,9	-12,7
Іспанія (ES)	2,0	-4,5	-11,1	-9,6	-9,6	-10,6	-7,1
Франція (FR)	-2,7	-3,3	-7,5	-7,0	-5,2	-4,9	-4,3
Хорватія (HR)	-1,9	-1,9	-5,4	-6,4	-7,8	-5,0	-4,9
Італія (IT)	-1,6	-2,7	-5,5	-4,5	-3,7	-3,0	-3,0
Кіпр (CY)	3,5	0,9	-6,1	-5,3	-6,3	-6,4	-5,4
Латвія (LV)	-0,7	-4,4	-9,2	-8,2	-3,5	-1,3	-1,0
Литва (LT)	-1,0	-3,3	-9,4	-7,2	-5,5	-3,2	-2,2
Люксембург (LU)	3,7	3,2	-0,7	-0,8	0,2	0,0	0,1
Угорщина (HU)	-5,1	-3,7	-4,6	-4,3	4,3	-2,1	-2,2
Мальта (MT)	-2,3	-4,6	-3,7	-3,5	-2,7	-3,3	-2,8
Нідерланди (NL)	0,2	0,5	-5,6	-5,1	-4,3	-4,1	-2,5
Австрія (AT)	-0,9	-0,9	-4,1	-4,5	-2,5	-2,6	-1,5
Польща (PL)	-1,9	-3,7	-7,5	-7,8	-5,1	-3,9	-4,3
Португалія (PT)	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8	-4,3	-6,4	-4,9
Румунія (RO)	-2,9	-5,7	-9,0	-6,8	-5,5	-3,0	-2,3
Словенія (SI)	0,0	-1,9	-6,3	-5,1	-6,4	-4,0	-14,7
Словаччина (SK)	-1,8	-2,1	-8,0	-7,5	-4,8	-4,5	-2,8
Фінляндія (FI)	5,3	4,4	-2,5	-2,5	-0,7	-1,8	-2,1
Швеція (SE)	3,6	2,2	-0,7	0,3	0,2	-0,6	-1,1
Об'єднане Королівство (UK)	-2,8	-5,0	-11,4	-10,0	-7,6	-6,1	-5,8
Норвегія (NO)	17,5	18,8	10,5	11,1	13,6	13,9	11,1
Україна (UA)	-1,4	-1,3	-3,8	-5,9	-1,8	-2,8	-4,6

Складено автором на основі даних [20; 21; 22]

Таблиця 2

Розрив ВВП країн Європейського Союзу та України, %

Країна/роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ЄС-27 (EU 27)	3,2	0,4	-4,5	-2,0	-1,7	-0,4	-0,1
Зона євро (17 країн) (EA 17)	3,1	2,2	-2,9	-1,7	-0,8	-1,8	-2,7
Бельгія (BE)	2,9	1,0	-2,8	2,3	1,8	-0,1	0,2
Болгарія (BG)	6,4	6,2	-5,5	0,4	1,8	0,6	0,9
Чехія (CZ)	5,7	3,1	-4,5	2,5	1,8	-1,0	-0,9
Данія (DK)	1,6	-0,8	-5,7	1,4	1,1	-0,4	0,4
Німеччина (DE)	0,2	-0,1	-3,1	-4,2	-0,8	0,1	-0,4
Естонія (EE)	7,5	-4,2	-14,1	2,6	9,6	3,9	0,8
Ірландія (IE)	5,0	-2,2	-6,4	-1,1	2,2	0,2	-0,3
Греція (EL)	3,5	-0,2	-3,2	-4,9	-7,1	-7,0	-3,9

Продовження таблиці 2

Іспанія (ES)	3,5	0,9	-3,8	-0,2	0,1	1,6	1,2
Франція (FR)	2,5	1,1	-3,0	-2,2	-1,0	-1,8	-2,5
Хорватія (HR)	5,1	2,1	-6,9	-2,3	-0,2	-1,9	-1,0
Італія (IT)	3,1	1,6	-3,7	-1,9	-1,8	-3,4	-4,8
Кіпр (CY)	5,1	3,6	-1,9	1,3	0,4	-2,4	-5,4
Латвія (LV)	10,0	-2,8	-17,7	-1,3	5,3	5,2	4,1
Литва (LT)	9,7	2,9	-14,8	1,6	6,0	3,7	3,3
Люксембург (LU)	6,6	-0,7	-5,6	3,1	1,9	-0,2	2,1
Угорщина (HU)	0,1	0,9	-6,8	1,1	1,6	-1,7	1,1
Мальта (MT)	4,1	3,9	-2,8	4,2	1,5	0,8	2,6
Нідерланди (NL)	3,9	1,8	-3,7	1,5	0,9	-1,2	-0,8
Австрія (AT)	3,7	1,4	-3,8	1,8	2,8	0,9	0,3
Польща (PL)	6,8	5,1	-1,6	-3,9	-4,5	-2,0	-1,6
Португалія (PT)	2,4	0,0	-2,9	1,9	-1,3	-3,2	-1,4
Румунія (RO)	6,3	7,3	-6,6	-1,1	-2,3	-0,6	-3,5
Словенія (SI)	7,0	3,4	-7,9	1,3	0,7	-2,5	-1,1
Словаччина (SK)	10,5	5,8	-4,9	-4,4	-3,0	-1,8	-0,9
Фінляндія (FI)	5,3	0,3	-8,5	3,4	2,8	-1,0	-1,4
Швеція (SE)	3,3	-0,6	-5,0	6,6	2,9	0,9	1,6
Об'єднане Королівство (UK)	3,6	1,7	-2,1	-1,8	-2,5	-2,9	-2,7
Норвегія (NO)	2,7	0,1	-1,6	0,5	1,3	2,9	0,6
Україна (UA)	3,2	2,1	-3,7	-1,8	-2,3	-4,7	-3,0

Складено автором на основі даних [20; 21; 22; 23]

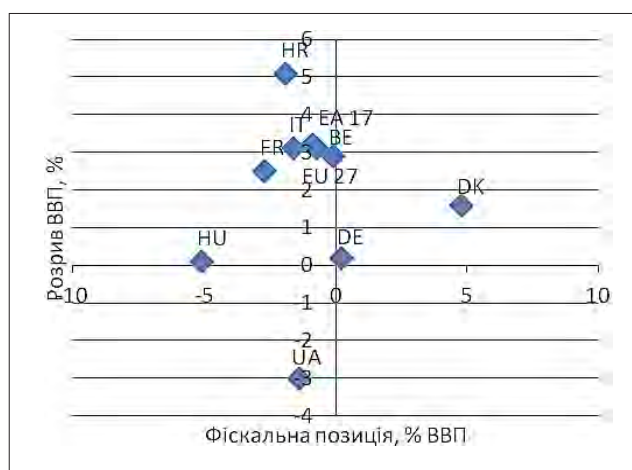

Рис. 1. Конвергенція бюджетної системи України з країнами ЄС, 2007 р.

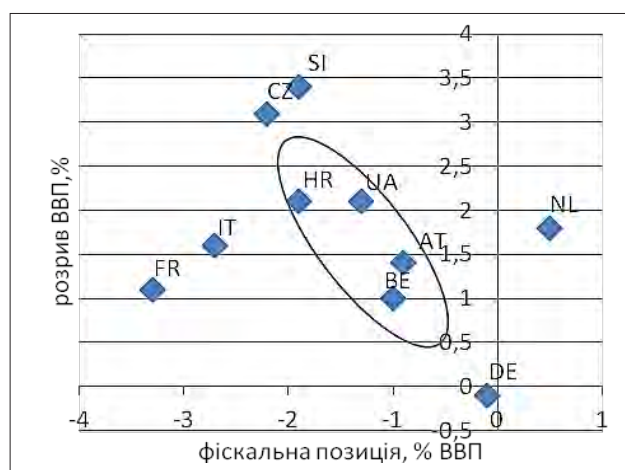

Рис. 2. Конвергенція бюджетної системи України з країнами ЄС, 2008 р.

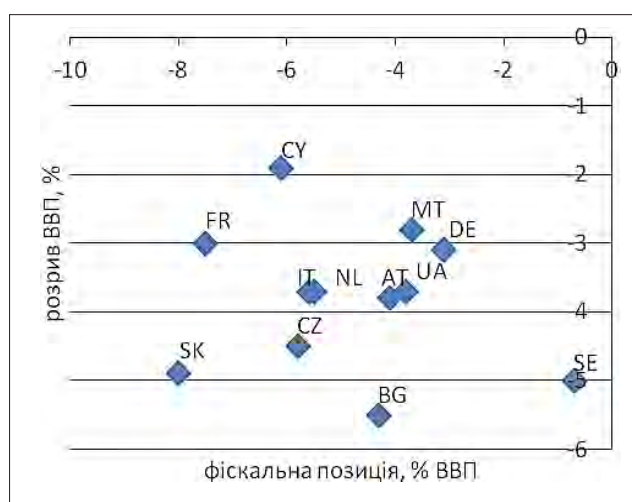

Рис. 3. Конвергенція бюджетної системи України з країнами ЄС, 2009 р.

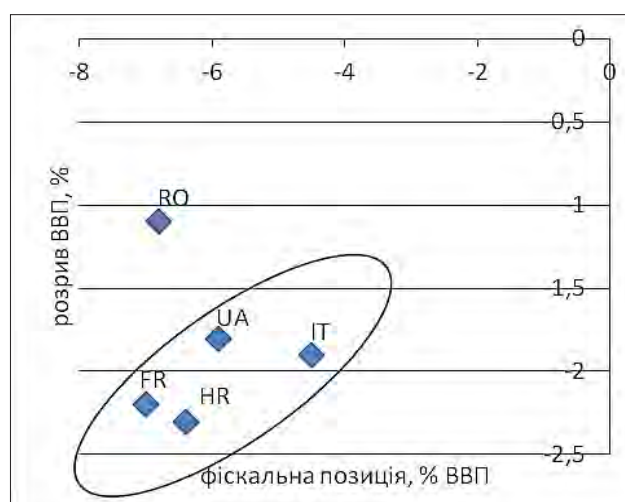

Рис. 4. Конвергенція бюджетної системи України з країнами ЄС, 2010 р.

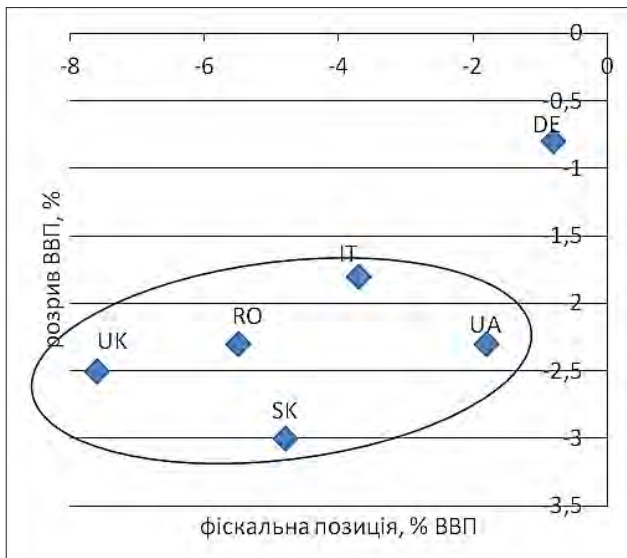

Рис. 5. Конвергенція бюджетної системи України з країнами ЄС, 2011 р.

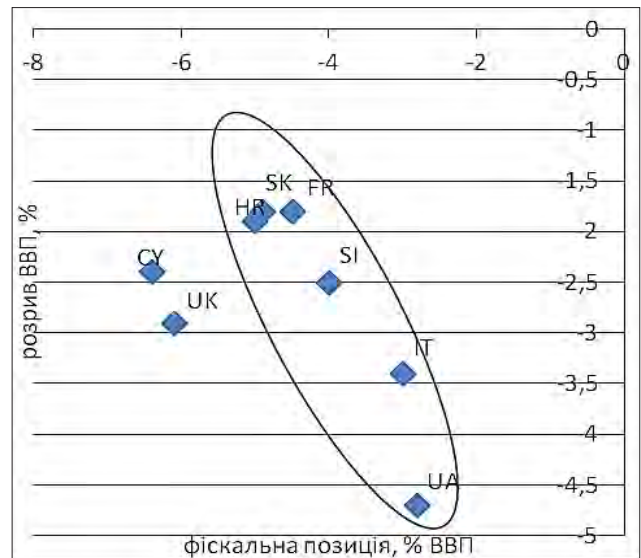

Рис. 6. Конвергенція бюджетної системи України з країнами ЄС, 2012 р.

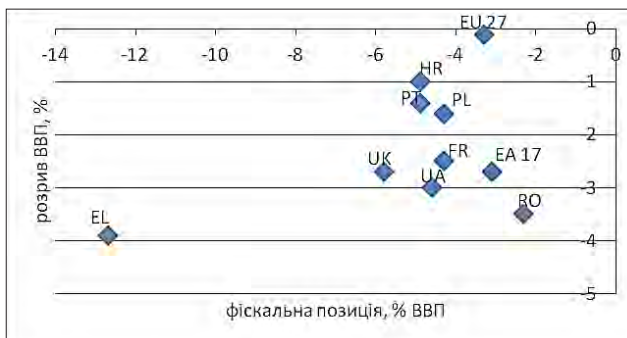

Рис. 7. Конвергенція бюджетної системи України з ЄС-27, 2013 р.

Розроблено автором за результатами дослідження

Висновки. Як бачимо за результатами аналізу, з 2007–2013 рр. процес конвергенції бюджетної системи України до бюджетних стандартів ЄС дедалі поглиблюється. Так, у 2007 р. бюджетна система України наближалася до аналізованих критеріях до стандартів бюджетних систем лише двох країн – Угорщини та Німеччини, у 2008 р. до трьох – Австрії, Бельгії та Хорватії; у 2009 р. – Італії, Чеської Республіки, Нідерландів, Австрії, Німеччини, Мальти; у 2010 р. – Франції, Хорватії, Італії; у 2011 р. – Італії, Румунії, Словаччини; у 2012 р. – Італії, Словенії, Франції, Угорщини, Словаччини; у 2013 р. – Франції, Португалії, Польщі, Угорщини, Румунії та зони євро (EA 17). Це пояснюється проведенням консолідованої бюджетної політики ЄС, упровадженням та виконанням Спільного бюджету європейським співтовариством, що сприяло внутрішнім процесам конвергенції країн ЄС, та активізацією процесів європейської інтеграції з боку України, конвергенцією вітчизняної бюджетної системи до європейських стандартів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Силантьев В. Теория конвергенции: генезис и современные реалии / В. Силантьев, Г. Россинская // Актуальные проблемы развития общества и экономики, 2013. — № 3. — С.39–43.
2. Модели и реалии «постсоциалистического» общества. Судьба конвергентных теорий и поиски нового синтеза. — [Електро-

нный ресурс]. — Режим доступа : <http://rusmir.in.ua/nay/3327-modeli-i-realii-postsocialisticheskogo-obshhestva.html>.

3. Новая философская энциклопедия. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : iph.ras.ru/enc.htm.
4. Экономический словарь. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://abc.informbureau.com/html/eiaaadaaioess.html>.
5. Добренков В.И., Кравченко А.И. История зарубежной социологии. Теория конвергенции. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://society.polbu.ru/dobrenkov_hist sociology/ch82_all.html.
6. Концепции / Теория конвергенции. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.intertrend.ru/news/html/96.htm>.
7. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України зі змінами і доповненнями № 929/2011 від 27.09.2011р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.
8. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента від 11 червня 1998 року № 615/98. — [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.
9. Financial integration and growth – Is emerging Europe different? Christian Friedrich, Isabel Schnabel and Jeromin Zettelmeyer. Working Paper No. 123. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/workingpapers/wp0123.pdf>.
10. Skribans Valerijs. Latvia's Incoming in European Union Economic Effect Estimation. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/32522/1/Skribans.pdf>.
11. Бабынина Л.О. Особенности участия скандинавских стран и Финляндии в процессе европейской интеграции. Международные отношения. Политология. Регионоведение // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. — 2010. — № 3 (1). — С. 296–303.
12. Чарушина О.Б. Экономические последствия членства Австрии в Европейском Союзе / О.Б. Чарушина // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия «Экономика». — 2008. — Вып. 1. — С. 140–146.
13. Україна: перспективи розвитку: консенсус-прогноз. [Електронний ресурс]. — Режим доступа : http://me.kmu.gov.ua/file/link/180643/file/Consensus_2012_APRIL_%20ukr.pdf.
14. Worsening Eurozone Crisis Dominates Credit Outlook : special report / Sovereign Review and Outlook. — 2013. — December [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.fitchratings.com>.
15. Жаліло Я.А. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська та ін. — К. : НІСД, 2012. — 80 с.
16. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / За ред. І.Я. Чугунова. — К. : Академія фінансового управління, 2009. — 471 с.
17. Barro R.J., Sala-i-Martin X. Convergence. Journal of Political Economy, 1992. — Vol. 100, no. 2.

18. Sala-i-Martin X. Regional Cohesion: Evidence & Theories of Regional Growth & Convergence. *European Economic Review*, 1996. – Vol. 40.
19. Rana P.B. Economic Integration in East Asia: Trends, Prospects, & a Possible Roadmap. ADB Working Paper on Regional Economic Integration, 2006. – No. 2. – P. 26–54.
20. Офіційний сайт статистики Європейського Союзу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>.
21. Офіційний сайт Державної статистичної служби України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
22. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
23. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org>.

УДК 336.2

Щитник Ю.О.

аспірант кафедри фінансів

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ОСОБИСТОГО ОПОДАТКУВАННЯ

У статті проаналізовано визначення поняття «доходи» та формулювання власної дефініції «доходи населення». Проведено аналіз структури доходів населення й визначено найбільші структурні компоненти доходу. Визначено, що в умовах економічної кризи особливого значення набуває політика доходів, яка здійснюється державою через формування певної соціальної політики.

Ключові слова: доходи, заробітня плата, соціальні трансферти, дохід від власності, дохід від підприємницької діяльності, прожитковий мінімум.

Щитник Ю.А. ДОХОДЫ НАСЕЛЕНИЯ КАК ОБЪЕКТ ЛИЧНОГО НАЛОГООБЛАЖЕНИЯ

В статье проведен анализ определения понятия «доходы» и формулирование собственной дефиниции «доходы населения». Проведен анализ структуры доходов населения и определены самые большие структурные компоненты дохода. Определено, что в условиях экономического кризиса особое значение приобретает политика доходов, которая осуществляется государством через формирование определенной социальной политики.

Ключевые слова: доходы, заработная плата, социальные трансферты, доход от собственности, доход от предпринимательской деятельности, прожиточный минимум.

Shchitnik Y.A. INCOME AS A SUBJECT OF PERSONAL INCOME TAX

The article deals with analyzes the definitions of "income" and formulate their own definition of "household income." Analysis of income structure and identifies the major components or structures revenue. It was determined that during the economic crisis of special importance incomes policies undertaken by the state through the formation of a social policy.

Keywords: income, wages, social transfers, income from property, business income, living wage.

Постановка проблеми. Побудова ефективної системи оподаткування доходів фізичних осіб має важливе значення. Податок на доходи фізичних осіб є одним із ефективних фіскальних важелів для різних податкових систем, а основною метою його введення є забезпечення бюджетних надходжень.

В умовах ринкової економіки не зникає актуальність дослідження поняття «дохід». Відсутність чіткого визначення та складу доходів населення, що є об'єктом особистого прибуткового оподаткування в Україні є важливою проблемою. Учені й досі не досягли згоди щодо трактування поняття «дохід» і його складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пізніше проблемою обчислення національного доходу, а потім і особистого доходу займалися такі економісти, як В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Д.С. Мілль, К. Маркс, Г. Шмоллер, Л. Брентано, К. Бюхер, М. Туган-Барановський, В.С. Джевонс, А. Маршалл, Дж.Р. Гікс, Дж.М. Кейнс та інші.

Щодо сучасних економістів можемо зазначити, що різні аспекти категорії «дохід» у своїх працях досліджували І. Гнибіденко, Е. Лібанова, В. Мандибура, В. Новіков, Г. Оганян, С. Панчишин, О.Савенко, І. Тивончук, Н. Холод та інші. Кожен із вищезазначених економістів, розкриваючи сутність цього поняття, розглядає різні його аспекти (економічний, соціальний, юридичний) і трактує поняття «дохід» по-різному.

Постановка завдання. Визначення поняття «доходи населення» як об'єкт особистого прибуткового оподаткування, вивчення структури доходів і значення кожної складової доходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Єдино-го визначення поняття «дохід» у сучасній літературі не існує. Учені розглядають різні аспекти цього поняття і трактують «дохід» по-різному. Передусім на пильну увагу фахівців заслуговують джерела доходів (виділяють чотири основні джерела: заробітну плату, доходи від власності, соціальні трансферти й доходи від господарської діяльності), види, структура, а також диференціація доходів.

Сучасні вітчизняні науковці термін «дохід» розглядають у всіх його аспектах, хоча трактуванню терміна приділяють мало уваги. Серед економістів, які розглянули поняття «дохід» і дали йому чітке визначення, слід назвати З. Ватаманюка, Т. Ленейка, С. Панчишина, О. Савенка, Н. Холода та ін. Ці вчені дають сучасне трактування доходу, в основі якого лежить класичне визначення Дж.Р. Гікса, тобто розглядають це поняття на мікрорівні та в економічному аспекті [1, с. 4; 6, с. 135].

На думку С. Панчишина та Н. Холода, доходи населення – це сукупність коштів і натуральних надходжень, які домогосподарства отримали за певний період. У перехідній економіці вони мають досить складну структуру. Це визначається передусім наявністю в економіці різних форм власності, що активно